

ВЕЩТА ИЛИ Литературен ВЕЩТА ИЛИ

Посланикът на la gaya scienza: Яни Милчаков

На седалката до шофьора:
Димитър Кенаров за
документалната проза

В новата рубрика *Вниманието*
на малките:

Мария Пипева и Ангел Игов за
„Котките” на Т. С. Елиът

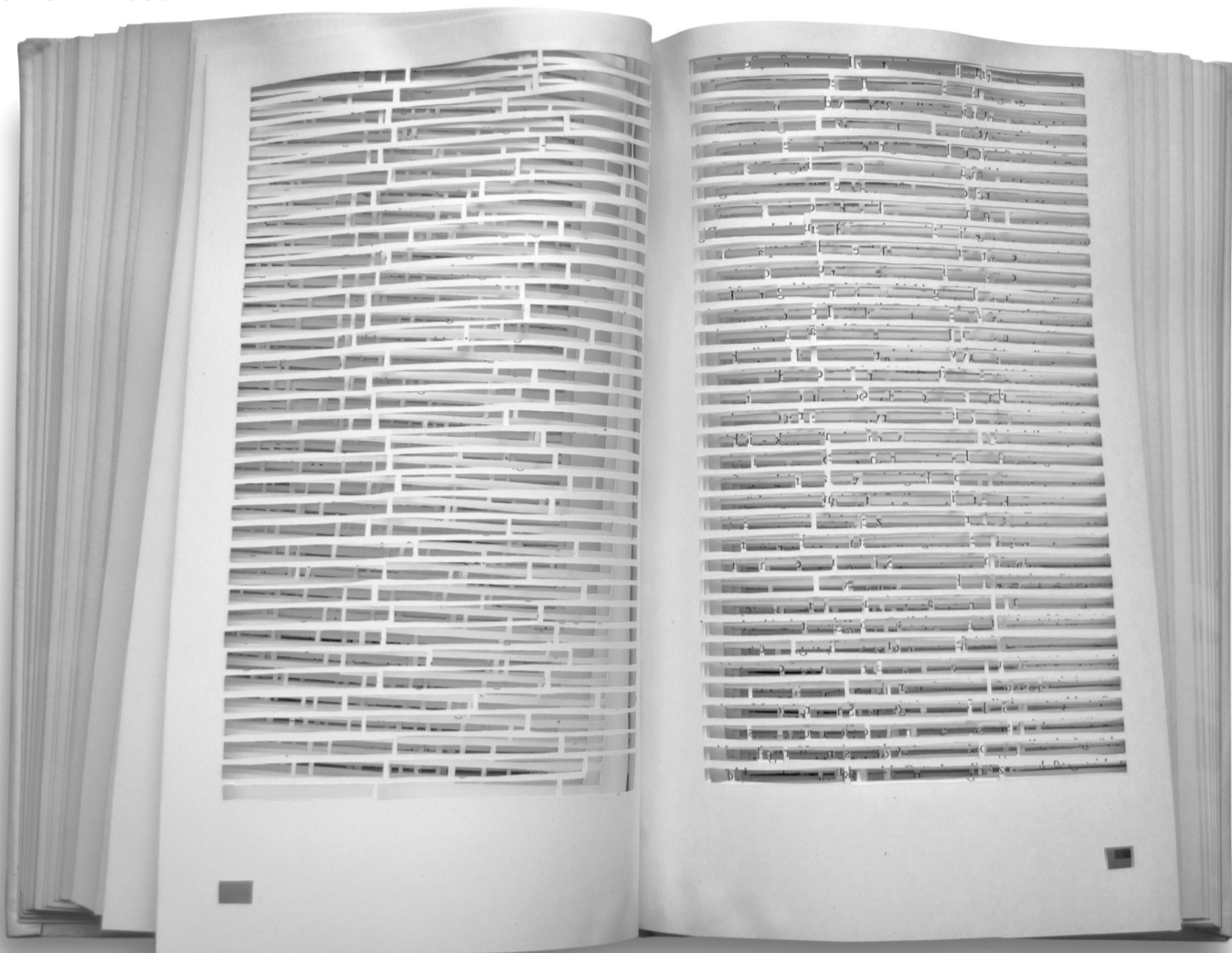
Пламен Антоф за поезията на
Божидар Богданов

Визия

Мария Василева за изложбите
в края на лятото

Нова българска

Калин Михайлов

Даниела Олег Ляхова. Книга. Сн. Надежда Олег Ляхова

Из „Микроскринти”

Роберт Валзер

Есен (II)

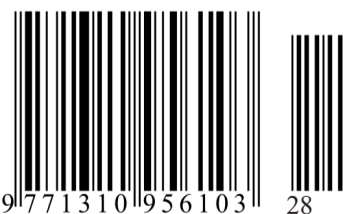
Пред стъклата на прозорците плуват в жълто-синьото облачета като късчета памук. Последното го казвам с леността на богопомазан мързеливец, но нека кажа още, че в чекмеджето ми лежи писмо, на което вероятно ще отговоря. Друго едно писмо, т.е. такова, чието съдържание ми се стори прекалено наивно, оставих за удобство да полети към кошчето. Често към мен се приближават хора с докосващата ме странно претенция да им дам един или друг съвет, за което най-често не съм ни най-малко настроен. Едновременно с есенния сезон настъпи и театралният сезон и едно списание повдигна въпроса какви качества трябва да притежава достойният за безсмъртие роман.

С донякъде непонятна тромавост се залавям в настоящото изложение с един вид просяк, който пребивава в много красива местност, живее в една, съдейки по вида ѝ, прекрасна къща, в която пие кафе в четири следобед, след което се отдава на вършене на обичайните си задължения. Когато тръгне на разходка, деца го обкръжават, тананикайки ринги-ринги-рае, което може би предизвиква у него някакво смущение, доколкото не е в състояние да открие в себе си никаква – или поне съвсем малко – невинност, колкото и усилия да полага за това.

По-рано, така разказваше при случай самият той, обитавал малък замък, чиито грациозни фронтони се отразявали с поетична нежност в езерото, на чиито живописен бряг се издигал домът. Просякът може да бъде наречен не такъв по принуда, като примерно този, който смирено моли за парченце хляб; при него можем да говорим за вид духовно просителство, което със

сигурност едва ли е нещо лошо, понеже за нас главното е да имаме какво да ядем и да знаем къде можем да цдем нощем, за да си отпочинем от отнемащите сила дневни грижи. Позволяваме си да изкажем мнението, че есен е обгърнала образа на просяка, макар че не е изключено да се лъжем. Например не зная дали на писателите е позволено да сравняват ранната утрин с пролетта, обедното време – с лятото, вечерните часове – с есента и дългата, монотонна вечер – със зимния сезон. И така, при просяка беше дошла вечерта. Дълбоки бръчки се бяха загнездили от двете страни на устата му, което можеше да се разтълкува като доказателство, че често не е в съгласие със себе си.

Понякога се смяташе за вълшебник. Но ако преди вълшебстваше, уверен в постигането на целта, т.е. по наивен начин, като че свири на флейтата на богатото си несъзнавано, което е може би малко необичаен начин на изразяване, то сега вълшебството му приличаше по-скоро на мрънкаща колебливост, отколкото на радостно прекриване в равнината на живота. На мнение съм, че обиждаме природата, когато примерно на есенното настроене приписваме някаква разстроеност. Есента се противи на твърде баналния опит да ѝ се направи родство с тъга и просителство; въпреки че есенните дръвчета като че ли наистина понякога могат да имат известно съзвучие с просеци лица.

9 771310 956103 28

С подкрепата на Национален център за книгата

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

Година XVI (2017) / брой 5 (122)

Сергей Чапнин. Вѣнното благополучие на Руската църква е измамно

Момчил Методиев. Българо-руските църковни отношения през XX век

А. Тарковски, А. Солженицин. Христианство и култура

Р. Жирар, Н. Е. Мец, Н. Арсениев. Съвременно богословие

Теофан Критски. Галерия

Издава фондация „Комунитас“ 122

Отношението между Църквата и мирския свят е тематичен център на новия 122 брой на сп. „Христианство и култура“. *Вѣнното благополучие на Руската православна църква е измамно* – твърди руският православен публицист Сергей Чапнин в интервю в броя, а Момчил Методиев изследва ситуацията в търсене на покровител (фактори и тенденции в българо-руските църковни отношения през XX в.). Темата намира продължение в анализа на Атанасиос Папатамасу *Признаци на националсоциализъм в Еладската църква* и в статията на Йохан Баптист Мец *Как говорим за Бога в секуларния свят*. На нея е посветено и словото на румънския патриарх Даниил за значението на събора в Крим, както и текстове за границата между публичната политика и личната вяра. Християнската култура е представена със *Слово за Апокалипсиса* на Андрей Тарковски и размисъла на Александър Солженицин *За Майстора и Маргарита*, а съвременната християнска мисъл – с анализа на Рене Жирар *Случаят Йов* и статията на Николай Арсениев *„Томлението на духа“ в историята на човечеството*. В рубриката

На 14 септември 2017 г. в книжен център „Грийнуич“ – София, бул. Витоша № 37 от 18.30 ще се състои представяне на новото издание на Фондация „Комунитас“ – „Социални и богословски аспекти на Реформацията“ с автор Вениамин Пеев. Книгата ще бъде представена от автора – Вениамин Пеев, редактора – д-р Момчил Методиев и доц. д-р Владимир Теохаров.

„свидетели на вярата“ може да прочетете разказ за изповедника о. Георги Калчу-Думитряса и неговите слова и писма. Броят е илюстриран с творби на Теофан Критски, най-значимият зограф на Критската иконописна школа.

ПА М Е Т

Малина Томова (21.01.1950 – 17.09.2011)

Два фрагмента

Веднъж с група млади писатели бяхме на тържество в Карлово и с Иван Цанев бяхме настанени в една хотелска стая. Когато късно през нощта се прибирах в стаята, забелязах в ъгъла на коридора Иван с непознато слабичко момиче, на почти ученическа възраст. Не помня дали Иван ни запозна, но помня, че казах: „Момиченце, внимавай с приятеля ми“ и слязох във фойето на рецепцията, където прекарах нощта в един фотьбойл. Така започна съвместният живот на Иван Цанев с поетесата Малина Томова. Малина опази Иван, но себе си не опази. Беше и добра съпруга, и грижовна майка на „трите сестрички“, и неуморна домакиня, чиято кухня беше може би най-важният денонощен литературен салон през 80-те години. Но това не ѝ попречи да създаде една от най-физиономичните женски поезии, претворила именно фамилиарно-битовото във висока поезия. А също – значима преводачка и един от най-добрите български редактори и издатели.

Светлозар Изгов в книгата на Антония Велкова-Гайдаржиева „Световите на литературата. Разговори със Св. Изгов“

На Малина Томова

шестте звезди греят литературата процъфтява
недалеч от земята близо до голямата мечка

вдъхновението често се спуска в образи на хора
някои държат скиптер на желанията които искат
други безсмъртно се питат ще се оставят ли

всеки в определен ден на определено място отива
и поднася в дар своето питие и хранило

понякога двата поднася неочаквано се обръщат
вечното изкуство времето си е отживяло

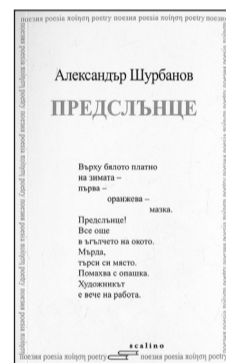
Петър Първанов в книгата „Отвъд хоризонта на битието“

П Р И П И С К И

За една авторска антология

„Предслънце“ е поетическа книга в жанра на авторската антология. Съставена е от предишни поетически книги на Александър Шурбанов, появили се в периода 1977-2011 г., но включва и нови стихотворения. В такъв план това е и книга, която дава представа за авторското му развитие като поет в един немалък период от време, за динамиката, но и за устойчивостта в неговата поетическа еволюция. Стегнато, дори лапидарно на места, Шурбанов създава поезия, занимаваща се без патетика с търсенето на смисъла – търсеца го чрез познанието на себе си, на връзката с другите, на природата и мястото на Аза в нея. В тази поезия има един приглушен постромантизъм, както и романтическа ирония, която се трансформира на места, макар и неназрачно, от постмодерна ирония. Ярки и запомнящи се метафори се редуват предимно в свободен, на места и в нарочно недоедени докрай опити за класически стих.

Заглавието ми напомни до някаква степен, като моя лична читателска асоциация, стиха на Мара Белчева „На свое слънце грее се душата“ и мисля, че можем да приложим тази формула – ключ и към Шурбановата поезия тук. Програмното стихотворение, дадо заглавието и на самия поетически сборник-антология – „Предслънце“ – носи в себе си и пенчославейковски нюанси – идеята за природата като художник например. То ни припомня, макар и под сурдинка, повика и на късната Дора Габе, „Почакай, слънце“... Ерудитът поет ни комуникира своите литературни пристрастия във великолепни стихове, които стават и размисъл за твореца в неговите преходни и непреходни аспекти – „Неромантично посещение в къщата музей на Уилям Уърдсуърт“, „Есенна разходка със Силвия Плат“, „Молитва за Гийом Аполинер“, „Убиецът“ – визиращо вероятно Кръстофор Марлоу... Тук са и ерудитски стихове, вземащи повод от картина на Брьогел или на Вермеер... Друга група стихове имат нескрито метафизично измерение – „Течно време“, „Царството на сенките“, „Всичкото безсмъртие, което имаме“, „Преображение“, „След Меркуцио“, „Обладаване“, „Поезия“... В трета група метафизичното измерение е внушено от желанието да се остане във връзка

с природата чрез нейното наблюдение и постепенното сливане с нея, което невинаги е лесно за постмодерния човек, но той се стреми към него, независимо от напастяванията на културата – „Предслънце“, „Клонка“, „Малък реквием за едно безименно птиче“,

„Врабче“, „Шепот на вода“... Срещаме и завладяващи мисълта и етичния човек у нас творби със социална насоченост, като „Изхърляйки боклука“, своеобразна реплика на „Носачи на реклама“ на Далчев, транспозирана в днешния ни ден... Превежда ли себе си Александър Шурбанов, не в буквален, а в един по-дълбинен план, бе въпросът, който си поставях, докато четях с подновен интерес събраните в „Предслънце“ неговите стихове. Една творба, ярко доказателство за легитимността на този въпрос, е „Саркофагът“, посветена на тленността на бащата на Александър Велики, Филип Втори. Тук не можем да не открием продуктивни навеи от гробищната сцена в „Хамлет“, великата Шекспирова трагедия, чийто блестящ преводач Шурбанов е. Как преводачът става поет, а поетът преводач? Една енигма, която не ни е дадено да разберем, разбира се, но която дава забележителен творчески резултат, а именно – поезията на поета ерудит Александър Шурбанов. „Предслънце“ е поетическа авторска антология, раносметка на поет, който е сред представителните имена на българската поезия от 70-те години на XX век до наши дни. А стилното оформление на книгата, издадена от „Скалино“, ни въвежда неназрачно, без парадност, с финес, в неговия поетически свят. Така се е получила книга, която очаква да бъде разгърната и прочетена в предслънчевите лъчи на някой есенен или зимен следобед...

ИРЕН ИВАНЧЕВА

Александър Шурбанов, „Предслънце“, изд. „Скалино“, С., 2016.

След лятото: Павел Койчев, Даниела Олег Ляхова и Трендафила Трендафилова

Тази година 33-ото издание на Празниците на изкуствата „Аполония“ се откри с изложбите в Художествената галерия в Созопол. По-късно бе обявено, че скулпторът **Павел Койчев** получава наградата „Аполон Токсофорос“ и е първият художник, удостоен с нея. Както винаги, той не ни разочарова, а дори надхвърли очакванията ни. В самостоятелното си представяне в галерията показва серията от четири скулптури с название „Морски загар“ – почти гротескни фигури, с хиперболизиранни форми, застинали неестествени пози и преувеличено оцветяване. Койчев остава верен на чувството си за хумор, което се движи в границите между незлобливост и тежък сарказъм. Чудесно е, че вицът в работите му никога не е толкова плакатен, че да се разчете от пръв поглед и да се забрави след три минути. В тях винаги има повече пластове, нищо не е еднопланово, смешното е чистосърдечно, но примесено с трагикомични нотки. От години Павел Койчев използва нетрайни материали, главно стиропор. Вероятно това е тръгнало от липсата на финансиране, но отдавна се е превърнало във възможност, която му позволява нови и интересни находки. В случая бумафорността на материала чудесно съвпада с цялостната идея и желание на автора да предаде и коментира едно особено и доста неестествено за човека състояние, каквото е печенето на слънце. Заслужено голям интерес предизвика проектът му „Четири скулптури, забити в морето“, реализиран с безвъзмездната помощ на Владимир Явашев. Искрящи с цветовете си денем, хвърлящи колоритни сенки върху водата нощем, тези полузабавни, полутотемни образувания променят цялото усещане за пейзажа – както географския, така и този на изкуството. Пластиките са жизнерадостни, но нетрайният материал, както и названието, ни дават и друга перспектива. Забити, потънали, обречени на разрушаване от момента на тяхното поставяне, тези дървени обекти казват и много за българското изкуство и култура. 78-годишният автор обаче не робува на унището и тоталното беззаберие. Той намира изход от всяка ситуация, реализира

Павел Койчев. Морски загар, 2017. Ст. Мария Василева

идеите си, като обаче и не остава дължен на средата, която го заобикаля. В галерия „Кредо Бонум“ е подредена изложбата „Ваканции“ на **Даниела Олег Ляхова** (1967 – 2014). Твърде рано напусналата ни художничка в продължение на години беше едно от най-вдъхновяващите имена в българската сценография. Сега ателието ѝ е отворено за публиката, за да бъдат показани малко или напълно непознати произведения, създавани най-вече през летата, „свободни“ от театър. Това си рисунки и живопис, в които авторката търси съвършения визуален знак, който може да синтезира образността на заобикалящата ни свят и експериментира с различни материали, които да ѝ позволят да постигне равенство между езика на изкуството и емоционалното мислене. В изложбата са включени избрани творби, създадени в периода 1990 – 2006. Те дават възможност да се проследят интересите на художничката, посоките на работа и задълбоченото изследване на отделни свойства на изображението. Наблюдението на природата и конкретните мотиви в част от работите постепенно се прелива в абстрактни повърхности. Елементи от

пейзажа се превръщат в мощни знаци, които съсредоточават в себе си духа на времето. Живописата губи своята конкретност, но се насища със смисли и емоции. Даниела О. Ляхова е сред малкото български автори, които работят в

Трендафила Трендафилова в ателието, август 2017. Ст. Мария Василева

областта на чистата абстракция. Експериментирането с различни техники е важна част от търсенията ѝ. В живописата тя изследва взаимоотношението между форма и светлина. Използва сложна техника с восък, заради свойствата му да пречупва светлината. Напластяванията задълбочават ефекта от процеса на проникване на светлината в различните слоеве на материята. Осмата поредна годишна награда на Фондация „Едмонд Демурджиян“ тази година се присъжда на **Трендафила Трендафилова** (р. 1989) и по традиция се отбелязва с изложба в галерия „Ракурс“. Завършила магистърската си степен по живопис през миналата година в ателието на проф. Валентин Колев, младата художничка спечели журито на конкурса с енергията, желанието за работа и динамичното си развитие. Изключително цветните композиции пресъздават преживени житейски ситуации, които обаче са отделени от буквалността и конкретиката и са превърнати в пъзели от форми, образи и движения. Силната чувствителност е сведена до образност, която напомня детската рисунка – като вероятна възможност за излизане от различни ситуации.

МАРИЯ ВАСИЛЕВА

ПРОЧЕТЕНО ОТНОВО

Отделяне

Това е книга, която ни кара да мислим, че няма една българска литература, а различни literatury, всяка от които се определя от собствена логика на развитие. И че никак не е сигурно, че тези literatury са открити помежду си, че те взаимодействат в рамките на цялото, наречено «българска литература». В заглавието на книгата на Светлана Стойчева „Боян Магесника“ се съдържа пояснението „Изследване на литературния мит“. Става въпрос именно за литературен мит, т.е., за митически разказ или по-скоро фабула или мотив, зародил се в литературата и оттам проникнал в други социални среди, става въпрос за въздействието собствено на литературата върху обществото. Митът за Боян Магесника няма фолклорни корени за разлика от много други неща, които вълнуват нашите автори. Макар и базиращ се върху безли исторически сведения, историята не прави от него своя устойчива тема. Литературата, единствено тя, го подема трайно. Дори началото на самото литературно съществуване на мита съвпада с момента на зараждането на литературата у нас в модерния смисъл на думата: Възраждането. Книгата проследява хронологическото нарастване на текстовете около Боян Магесника. Оказва се, че те са нещо повече

от тематична поредица. Литературните опити за тази фигура създават видими и неочевидни връзки помежду си. Връзките формират традиции. А традициите предизвикват желание за преодоляването им. Т.е. произведенията за Боян Магесника формират една отделна литература. Парадоксалното в нея – както успява да ни убеди книгата – е устойчивостта ѝ спрямо всякакви външни контексти, дори спрямо враждебния към мотиви като тези за Боян Магесника атеистичен и деклариращ вяра в науката социализъм (една от най-интересните глави в текста разказва за инкорпорирането на Боян Магесника в соцреализма). „Образът“ на Боян Магесника се изгражда според специфична схема, той се подчинява на собствена поетика и идеология. Тя може да бъде описана чрез начина, по който е оформена корицата (дело на Боян Монтеро). Непосредствено под заглавието има фигура, приличаща на облак или петно, в която можеш да се огледаш. Едно от устойчивите усилия на текстовете, заели се с Боян Магесника, настоява книгата, е свързано с представата, че в този герой се отразява потиснатата от официалните национални разкази същност на българите. Огледалото е безформено. Боян Магесника няма твърдо „себе си“, той е между човека и животното – може да става вълк. Безформен е той и в друг

смисъл. Като литературен герой Боян Магесника не придобива характер, не получава устойчиви черти, колкото и авторите да опитват да го направят персонаж с разпознаваеми характеристики. Книгата всъщност е за невъзможността този „образ“ да се изпълни с историко-философски смисли, да може той да бъде източник на разбиране за това какво сме. В крайна сметка от литературата за Боян Магесника започваме само името, зад което се крие нещо, което обаче не сме в състояние да определим. Огледалото на корицата обаче дава изкривен образ. Християнската църква и Корана (сура *Поетите*) се отнасят с недоверие към авторите на литературни произведения. И с право. Защото поетите за разлика от пророците, които не говорят от себе си, а от Бога, приличат на магьосниците, които, осланяйки се на свои сили за въздействие, се опитват да променят творението, да правят от едно друго. Боян Магесника затова има изключително литературно съществуване, защото в някакъв смисъл е алегория на литературата.

Книгата рядко излиза извън контекста на произведенията за Боян Магесника. Мислех, че това е грешка. Сега смятам обратното. Отношенията между литературата за Боян Магесника и „голямата“ българска литература не могат да бъдат описани чрез речника на диалога и взаимодействието. Текстовете за Боян Магесника не искат съприкосновението с една различна среда. По-скоро става дума за невяни влияния от тяхна страна

върху останалата или (което е по-вероятно) върху останалите български literatury. Не е ли персонажът на вълка, толкова важен за Емилиан-Станевата „анималистика“, намек за можещия да се трансформира в това животно Боян Магесник? Още повече, че бозомилската тема, с която е свързана тази фигура, е централна за Станев.

МОРИС ФАДЕЛ

Светлана Стойчева, „Боян Магесника. Изследване на литературния мит“, изд. „Изток – Запад“, С., 2017.

За културната политика на София

Разговор с Биляна Генова, директор на Дирекция „Култура“ на Столична община

Госпожо Генова, миналата година оглавихте Дирекция „Култура“ в Столична община. Кои са основните Ви приоритети в работата като неин директор?

- София е първата община в България, която след екипна работа на експерти в областта на културната политика и дълъг процес на консултации и дискусия с творци и граждански организации приема своя дългосрочна стратегия за развитието на културата. Моята цел е да работя за реализирането на приоритетите в Стратегията „Творческа София 2013 – 2023“. Част от инструментите за това са вече утвърдените финансиращи програми – „Култура“ и „Календар на културните събития на Столична община“. Моят стремеж, освен доброто им координиране и администрация, е тяхното утвърждаване и популяризиране с цел привличане на нови креативни идеи и участници. Познавам много хора, които се плашат от думата „проект“. Това трябва да се промени, защото губим много добри идеи. Работим и за по-добро популяризиране на изкуството. В града ни има толкова много концерти, фестивали, спектакли, програми за деца, образователни проекти; издават се стотици книги, снимат се филми. Само съфинансираните от общината са повече от дните в годината. Знам го, защото се стремя да присъствам на всички премиери. Има и образована публика. Тя трябва да получава редовна информация. И разбира се, да приобщаваме повече от т.нар. „потенциална аудитория“ и да създаваме необходимост от съприкосновение с изкуството у децата – бъдещата публика. И в живота ми, и в работата ми се стремя към откритост към други мнения, диалог и партньорство. По-интензивното сътрудничество с образователните институции и въвеждането на творческо образование, подобряването на достъпа на нашите културни оператори до информация за добрите практики в Европа и контакти с техни европейски колеги за споделяне на опит и идеи, и за да бъде показано най-доброто от българското изкуство... са само една част от моите приоритети. Важно е да се насърчава децентрализацията на културния живот – не е вярно, че само центърът на София е добро място за изкуство.

Струва ми се, че в концепцията за подкрепа на културата от страна на Столична община, с която участвате в конкурса за директор, като стратегически насоки, задачи и идеи са формулирани много проблеми, посочвани и от творците и творческите организации в София. Сега, когато вече работите в Дирекция „Култура“, тяхното реализиране струва ли Ви се постижимо в обозрим период? Промени ли се оптимката Ви към общинската културна политика, откакто сте част от институцията?

- Концепцията, която развих за участието ми в конкурса на Столична община, не е резултат само от теоретичната ми подготовка като културолог и познаването на документите, но и се дължи на лично преживяване от мен опит и контакт с хората на изкуството, с които съм имала привилегията да общувам. Родена съм в семейство на художника и поет, внучка съм на писател. Двадесет години работих като галерист и мениджър на частна галерия в София, организирах съм десетки изложби тук и в чужбина. Дори два пъти съм кандидатствала по Столична програма „Култура“ и съм получавала подкрепа. (Усмивка се.) Този

опит ми е много полезен сега.

Да, разбира се, нещата от другата страна изглеждат малко по-различни заради обема и разнопосочността на функциите на Дирекция „Култура“ – от Коледната елха до Лятната културна програма на открито, от Столична програма „Култура“ до грижата за културния живот на българските общности в чужбина, от общинските културни институции до контактите с граждани, от филмовата комисия до художествено-експертния съвет, от конкурсите и наградите за изкуство до табелите за забележителности в града, от информацията в нашите сайтове до обученията, бележитите годишници, международните мрежи, културната програма за Председателството... Важно е развитието на партньорствата на дирекцията с други структури на общината и външни организации, с които споделяме общи ценности и имаме общо виждане за бъдещето на културата. Всички културни институции се срещат с едни и същи предизвикателства и проблеми и сега ръководствата ги решават поотделно. Споделянето на опит и следването на добрите примери е подходът, установен в Европа. Затова преведохме наръчници на експерти към Европейската комисия за добри практики по различни теми като насърчаването на четенето в дигитална среда, резиденциите на артисти, новите публични, творческите партньорства, межкултурния диалог, достъпа до финансиране. Могат да бъдат от полза на всички, които се занимават с културна политика и искат да реализират проекти в тази сфера и са достъпни на адрес <https://www.sofia.bg/analyzes-documents-presentations>. Аз също като повечето софиянци съм критична. Но пътят не е хейтърството. Затова вратите на дирекцията ни са отворени и всеки ден водим разговори как и какво да променяме. Разчитам на подкрепата на всеки, който иска градът ни да става все по-хубав.

Столична програма „Култура“ е един от основните инструменти за подпомагане на изкуствата и културата в София. Какви са намеренията Ви за по-нататъшното ѝ развитие? Виждате ли възможности за въвеждането на промени, които творците и организациите, кандидатстващи по нея, посочват като нужни – например подкрепа за дългосрочни проекти, чиято реализация надхвърля едногодишния срок, предвиждан в момента?

- Да, това е най-голямата финансираща програма, и то не само в София. Стремежът ни е събитията, които подкрепяме, да не бъдат инцидентни, а да имат продължение и да станат устойчиви през годините. Има такива проекти, които получават вече няколко години финансиране. Например филмите „5 минути София“. Трудно е една програма да бъде едновременно и целево, и проектно финансираща. В момента чрез изискванията към проектите ние се стремим именно към това. Календарът на културните събития подкрепя дългосрочни събития и фестивали с история в града. В програма „Култура“ в момента има 11 подпрограми, посветени на различните изкуства. В бъдеще ми се иска да отворим и нови тематични направления и подпрограми и водим такива разговори с творческия ни съвет. Мой личен приоритет са събитията с културно-образователен характер, защото те насърчават творческото мислене у децата, свързват ги с богатия свят на изкуството и дават голямо удовлетворение на творците. Другата страна на въпроса е увеличаването на бюджета на програмата и намирането на алтернативни източници. През лятото иницирахме диалог с най-голямото сдружение на организации,

които инвестират в култура и изкуство в България – Българския дарителски форум. С огромен респект съм към тези хора, за които бизнесът не е само бизнес, а инструмент за участие в социалния и културен живот на обществото ни, на града ни. Поканихме ги на разговор за това как, споделяйки общи ценности с тях и работейки успоредно по каузите на изкуството, можем да си партнираме. Това бе началото на диалог, в който всички виждаме смисъл и бъдеще. Благодарна съм, че получихме много положителна обратна връзка от тях и че вече сме определили датите на две нови срещи.

София е град с дълга културна традиция, в която са видими множество исторически пластовете, но е и средище на съвременните изкуства. Каква е Вашата визия за баланса между културното наследство и съвременните изкуства в столичния град?

- Балансът във всички европейски градове между класика и съвременност, между старо и ново, между история и настояще е в хармонията, а не в противопоставянето. Огромното преимущество на София е, че тя има шанса да променя и обновява историческия си център, откривайки археологическото богатство на Антична Сердика. Усилията на общината са не само да се разкрие, но и да се социализира и обживее в съвременния град това наследство. И то не само защото го превръща в туристическа дестинация, каквато рядко изниква на картата на Европа. Но и защото е възможност за архитекти, урбанисти и артисти да претворят облика на града. Например новите разкрития под площада „Св. Неделя“. Друг пример е т.нар. „сцена“ на Ларгото (пространството под куполите на Антично-комуникационния комплекс „Сердика“). Това място заживя нов живот. Новооткритите Триъгълна кула и Западна порта също. Програма „Култура“ стимулира проекти не само за социализацията на исторически ареали от града, но и проекти, свързани с дигитализация, виртуални възстановки, исторически маршрути, преосмисляне на паметта на града. София има нужда и от повече съвременно изкуство в градска среда и общината е партньор в няколко много интересни проекта в тази посока.

Какво е мястото на литературата в културната политика на Столична община?

- Столична община подкрепя издаването на книги, както и тяхното разпространение и среща с публиката чрез своята програма „Култура“ и Календара на културните събития (част от който са Панаирът на книгата, Софийския литературен фестивал, Стара хартия за нова книга, Алея на книгата, Пролетен базар на книгата, Нощта на литературата). Съдействаме за популяризирането на българската литература в чужбина чрез усилията на Къщата за литература и превод, която е партньорски проект между Столична община и фондация „Следваща страница“. „Читалнята“ в Градската градина, която е съвместен проект на Сдружение за градски читални и Общинско предприятие „Туризм“ има вече много богат каталог от книги, благодарение и на даренията на читатели. През следващата година един от най-активните ни културни институти – Столична библиотека – празнува своята деведесетгодишнина. Отворете сайта на библиотеката и ще видите каква богата програма от събития се реализира там – детски ателиета, изложби, срещи с писатели, кампании, насърчаващи

четенето, премиери, поетични дубои, библиотеки на Витоша, награди за читатели, партньорства с училища и детски градини. Общинската политика е насочена и към все по-обхватно дигитализиране на литературното наследство в Столична библиотека.

В София има множество библиотеки, както и литературни музеи. За съжаление, много от тях не са в добро състояние. Има ли идеи за тяхната модернизация, за подкрепа на по-активното им включване в актуалния литературен живот или в образователни инициативи?

- Повечето от тях са държавна собственост и се надявам държавата да се погрижи, защото имат нужда от модернизация. Тази година бях поканена на Френското министерство на културата на международен семинар в Париж, където видяхме как инвестициите в култура не са само финансиране на пряката дейност на едно такова място, а превръщат подобни пространства в центрове на социализация на хората от различни социални и етнически общности, за срещи и общуване на хората от квартала, центрове, подкрепящи активно образователната система, и разбира се – туризма и икономиката. Инвестициите в култура генерират печалба за града. Чрез финансиращите програми ние подкрепяме дейности на литературни институти, които не са общински. Разбира се, нужна е инициативност и активност и от тяхна страна. Защо не класната стая в часа по литература да се пренесе – реално или виртуално – в къщата музей на някой от големите ни писатели?!

В споменатата вече концепция, представена от Вас при участието Ви в конкурса за директор, е отделено място на необходимостта от по-интензивно подпомагане на професионалната оперативна критика в областта на различните изкуства. Какви конкретни идеи и стъпки предвиждате в това отношение? Засага у нас липсват програми за по-цялостна, дългосрочна подкрепа за развитието на културна периодика (обикновено е възможна подкрепа само на отделни рубрики или тематични броеве). Предвиждат ли се промени в това отношение?

- Рефлексиите върху изкуството и културния живот са път за развиване на активни общности. По този приоритет ще работим съвместно с културните оператори и водещите издания за култура и критика, за да се постига по-голяма задълбоченост и по-добро представяне на инициативите, случващи се в града. Сайтът за култура на Столична община Art Sofia е открит форум за дискусии, анализи и критически коментари и в момента работим по оптимизирането му. Столична програма „Култура“ подкрепя проекти, свързани с критика и културната периодика. Надявам се и тази година да получим стойностни проекти.

Въпросите зададе АНИ БУРОВА

Триумфалното завръщане на „Котките“

През 2017 г. две издателства се заеха да разкрият на българските читатели една малко позната страна на някои от емблематичните фигури в литературата на XX век – като автори на произведения за деца: първо „Лист“ с поредицата „Детски шедьоври от велики писатели“, а наскоро и „Агата-А“ със своята библиотека „Големите за малките“. Това е похвално начинание, което не само запълва празнини в преводната рецепция на детската литература, но и красноречиво ни напомня за липсата на ясно очертани граници между стойностната литература „за големи“ и „за малки“. Любопитно е, че децата и в двете поредици са на котешка тема: „Котаракът и Дяволът“ от Джеймс Джойс в превод на Иглика Василева и „Котките: практически наръчник от Стария опосум“ от Т. С. Елиът в превод на Ангел Изгов и под редакцията на Светлана Комогорова – Комата. Благодарение на мюзикъла на Андрю Лоид Уебър котките на Елиът са далеч по-известни у нас, но за първи път ни се представят на български в подобаващ облик, след като бяха обезобразени от дилетантския превод на Стефан Радев („Популярна книга за котките от Стария опосум“, изд. „Брезов и Радев“, 2015).

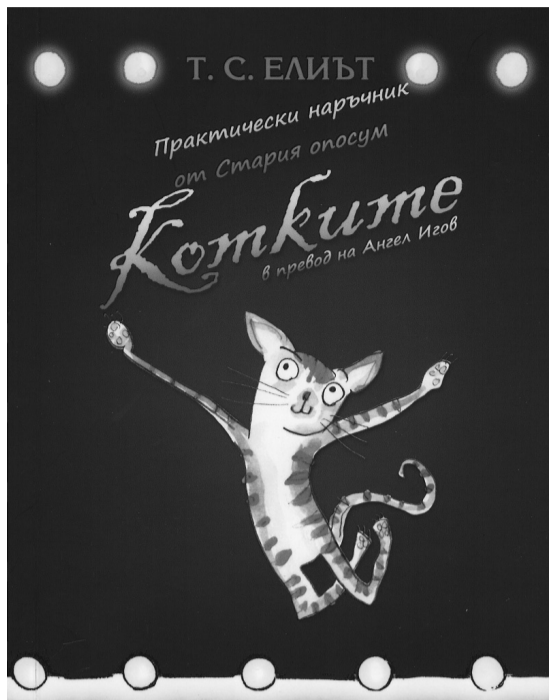
Едва сега те заговарят на колоритен, но естествен български език, като същевременно си остават несъмнено английски котки, обитатели на лондонските дворове, булеварди и гари, на аристократичните клубове и шлепове по Темза. До голяма степен този ефект се постига с изобретателните съответствия на оригиналните им имена, пример за виртуозното словотворчество на Елиът. Дори само намирането на съответствия, прилягащи на неповторимата котешка индивидуалност, е завидно преводаческо постижение, което заинтригува читателя да се запознае по-отблизо с тези загадъчни особи: Ръмжигър и лейди Костиган, Джени Ярка-шарка и Драс-Пичял, Цап Кап Рис и Чизмърмор, Свирепоскрибуц и Великия Бъркотак, както и всички останали „пукотки“, „фанки маци“ и „киски“ с „разбезизказани“ имена. Ангел Изгов умело е решил и костеливия проблем с предаването на нестандартен изказ. Неговият котарак Морган (бивш пират, а на стари години – портиер на издателството „Фейбър енд Фейбър“) разкрива социалната си принадлежност чрез пестелива употреба на просторечиви и разговорни изрази, за разлика от карикатурно побългареното си превъплъщение в превода на Радев. Накратко казано, едно от големите достоинства на новия превод е постигнатият баланс между двете култури, които се срещат на територията на текста – нещо особено важно в превода за деца.

Само по себе си обаче това е недостатъчно да вдъхне живот на стихотворен текст, в който житейските истории на котките са предадени със свеж хумор в изриви строфи с неимоверно раздвижена ритмика и звънни пълни рими. Наистина, „Практическият наръчник от Стария опосум“ не е „Пустата земя“. Но привидната им простота е коварна; възпроизвеждането ѝ на друг език изисква значителни версификаторски умения и находчивост. В тази си българска версия петнайсетте стихотворения се четат леко, с удоволствие от неочакваните рими, краестийни и вътрешни, и бързо сменящия се ритъм, неделима част от физиономията на съответната котка: достопепен анапест за котешкия патриарх Стария Йеремия (още едно изкусно съответствие на труднопреводимото английско име Old Deutoropoty); стегнат ямб в драматичната история на главореза Ръмжигър; „коктейл“ от стъпки в разказа за чаровните пакостници Мънгоджери и Ръмпъфъс и в този за своенравния Цап Кап Рис, който им придава джазирано звучене. И във всичко това преводачът е останал пределно близо до формалния облик на оригиналния стих – готолкова, че текстът му спокойно би могъл да се използва за либрето в бъдещи български сценични постановки на мюзикъла.

Трябва да се отбележи все пак, че тук-там е останала по някоя недоизгладена грапавина, било в словосъчетанията („стаго врабци“), било в стъпката („Нервен шепот композира се в единайсет и четирийсет“) или леко спънатия анжамбман („Артишок му е името. Твърде висок / стил и ей затова го наричаме Шок“), в неуместно предпочетен жаргонен израз („Всеки пиниз / сам измислил е този котак“) или пък в буквалния граматически пренос от английски („Имената на котки са цяла наука“). Но както знае всеки преводач (и редактор), шлифоването на текста е нескончаем процес, на който в един момент трябва да се сложи край. Важното е, че най-сетне котките на Елиът заживяват пълноценно и на български, във вещь, очевидно правен с мрак превод и в привлекателно издание с чаровни илюстрации и във формат, еднакво удобен и за малки, и за големи ръце. Няма как да не се поддадем на магията им, всички ние – и децата, и онези, които никога не порастват съвсем, досущ като фанките маци.

МАРИЯ ПИПЕВА

Т. С. Елиът, „Котките. Практически наръчник от Стария опосум“, превод от английски Ангел Изгов, изд. „Агата-А“, София, 2017.

За играта в превода и изграждането на вкус

Разговор с преводача Ангел Изгов

Съвсем наскоро, през лятото, в твой превод излезе знаменитата книга на Т. С. Елиът „Котките“. На какво според теб се дължи класическият вече статут на тази книга и фактът, че се нарежда между немногото творби на световната литература, предназначени за деца, но четени и ценени и от възрастните? Когато казваме, че „Котките“ са предназначени за деца, това е все пак малко условно. Наистина, Елиът поначало ги е писал за своите племенници, но стихотворенията предполагат нагласи и знания, които по-скоро биха ни изненадали у едно дете, дори ако е племенник на Елиът. Знания както за котешкия свят, така и за културната традиция. Така че и в тези стихове Елиът остава верен на себе си. Това на свой ред означава, че децата и възрастните възприемат различни пластове от тези хумористични, но в същото време ерудитски стихотворения. Разбира се, много произведения на детската литература – а и на киното – работят по сходен начин, за да събудят интерес у различни по възраст публики. Елиът обаче го прави с особен финес. Мисля, че преди всичко той самият страшно се е забавлявал, пишейки тези стихотворения. И това се отразява на въздействието им.

По какъв начин според теб появата на тази книга променя контекста на съвременната българска литература за деца?

Българската литература винаги е била зависима от наличието на преводни произведения, които бързо започват да влияят върху нейния контекст. Това важи и за детската литература, дори при нея сякаш има по-дълготрайни влияния – достатъчно е да се замислим за внушителното присъствие на „Мечо Пух“ или „Алиса“ в български контекст. В същото време, детска и хумористична поезия госта рядко се превеждат на български език; това впрочем е разбираемо. Така че, вярвам, „Котките“ на Елиът биха могли да насочат вниманието към тези две полета, да вдъхновят български автори и да служат като еталон. Добре е да се мериш с най-големите, за да извадиш най-доброто от себе си. А се надявам, че и сред публиката тази книга ще спомогне за изграждането на по-висок вкус. Немалко хора са склонни да мислят за детските стихове като за бошаф работа. Самият факт, че поет като Елиът е стъпвал в това поле, говори обратното.

Имаш солиден опит в превода от английски на сложни за превеждане художествени произведения. Поставили те книгата на Елиът пред някое досега непознато предизвикателство? И влияе ли при превода фактът, че книгата е предназначена и за една много специфична аудитория – детската?

Основното предизвикателство се оказва всъщност и голяма възможност. Детската ориентация на стиховете (макар и, както казвам, условна) ми повлия в много положителна насока – помогна ми да се освободя. Това е поезия, която непрекъснато играе, иронизирайки собствената си виртуозност. Така че и преводът трябва да прави същото, при това без да му личат усилията, защото всяка насилена фраза ще изкълти по особено кух начин. Децата също полагат много усилия в своите игри, но отстрани това не личи. Така че, ако преводачът не се освободи достатъчно, за да се разиграе, няма как да си свърши добре работата. Не бих препоръчвал това като универсална рецепта в превода, но специално при такъв тип поезия е много важно. И разиграеш ли се, виждаш колко много възможности предлага българският език. Например римното му богатство е несравнимо по-голямо от това на английския. От друга страна, тъй като поради

това богатство, на български е по-трудно да впечатлиш, римувайки. Трябва да имаш това предвид. В друг тип поезия търсенето на впечатляваща рима може да стане маниерно и дори гразнецо. Но в превода на „Котките“ е необходимост, така че аз обърнах особено внимание на римуването. Децата – макар че не винаги си даваме сметка за това – имат много изострен усет за рима, така че, вярвам, ще оценят този превод.

Около появата на тази книга на български се оформи много специфична ситуация – скоро, преди две години, излезе и друг неин превод (в издателство „Брезов и Радев“). Той предизвика критична реакция сред някои специалисти, ти самият също реагира с критична рецензия. Последваха и други дискусии, свързани с преводната литература – около приказките на Братя Грим, около превода на Йозеф Рот... Смяташ ли, че те бележат някакъв поврат в отношението към преводната литература, по-точно към качеството на превода, у нас?

Честно казано, не виждам смисъл да говоря повече за предишния превод. И двете издания са на пазара, така че всеки би могъл да ги сравни, ако желае. Колкото до принципното състояние на превода и неговото качество, опасявам се, че тези нашумели случаи не показват изострена чувствителност и повишени очаквания, а точно обратното. Простичко казано, всеки си кара през просото, а народът ръкопляска, без да схваща, че го мамят. Разбира се, че да си присвоиш чужд превод е крайно неморално. Обаче забравяме, че да предложиш на публиката некачествен превод също може да е не само непрофесионално, а неморално. Все едно да твърдиш, че предаваш здравословна храна, пък тя е всъщност напопана с консерванти и оцветители. И за съжаление, тази практика се задълбочава, особено в превода на поезия, защото там, по неясни за мен причини, критериите за качество, добрите практики и традиции, почти са се изгубили. Българската преводна школа има сериозни успехи и всеки, който превежда в днешно време, би трябвало да съзнава къде е сложена левтата. Но често попадам на куриозни преводи, публикувани в книжно издание или в периодиката. И тогава се питам: този човек чувал ли е изобщо за Цветан Стоянов, за Стоян Бакърджиев, за Александър Шурбанов? Впрочем отговорността не е само на преводача аматьор, а и на онзи, който публикува „творението“ му. Има например цяло малко издателство, специализирано в събирането на англоезични поети.

Как според теб ще се отрази на рецепцията на „Котките“ наличието на два актуални превода на книгата?

Предполагам, че сред по-широката публика може да настъпи известно объркване. Но извън това нямам притеснения, а и няма какво аз лично да направя повече по въпроса. Преведох „Котките“ с огромно удоволствие, играх, а колкото го усилията – надявам се, че не си личат. Така че, вярвам, и удоволствието на читателя ще е съответно по мащаб.

Въпросите зададе АНИ БУРОВА

Национален фонд „Култура“

Драматургията на Никола Русев: неспокойно прекосяване на времето

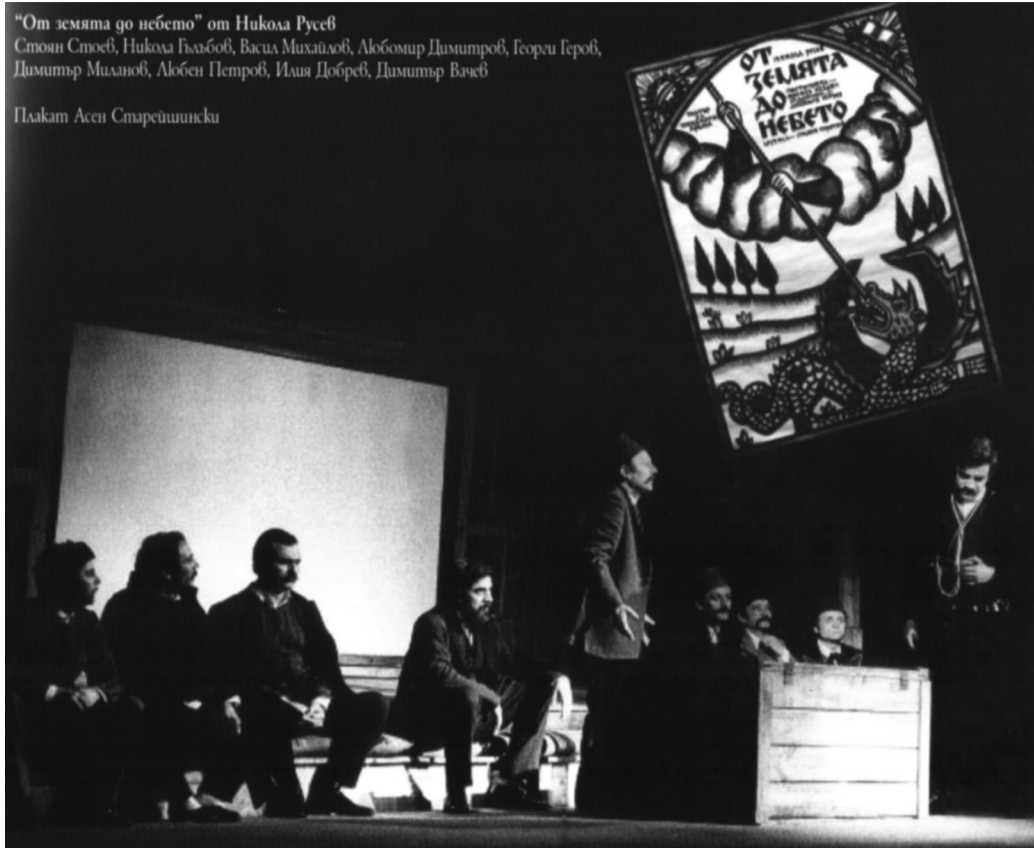
По повод 85-годишнината от рождението на големия български писател и драматург Никола Русев (13.07.1932-16.07.1990) на 14 септември от 18 часа в Литературен клуб "Перото" ще бъде представено новото, юбилейно издание на неговия роман "Приказка за Стоедин". Изданието е на ИК "Огледало" и е с оригиналните илюстрации на Никифор Русков.

Никола Русев е един от писателите, които по време на тоталитарния режим бяха уважавани като част от така наречената "честна интелигенция". Той търсеше причините за неблагоприятната съдба на българите, които с десетилетия понасят мезобите на тежки и продължителни политически бедствия. Взлеждайки се в различни исторически периоди, откриваше продължително затвърждавани модели на поведение, довели до грешни избори и техните тежки последствия. Пиесите на Никола Русев са изпълнена с напрежение пред болезнените и настойчиви въпроси: жертви на историческите катаклизми ли сме, или сме съучастници на съдбата си? В една епоха, в която драматургията боравеше предимно с черното и бялото, този автор разтваряше палитрата на много цветове. Изграждаше богати, сложни образи, едновременно интересни индивидуалности и събрали в себе си белезите на определен социален тип. Те съчетават наивност и подозрителност, идеализъм и материализъм, способност за саможертва в името на голяма кауза и страхлива склонност към предателство. В неговите пиеси действието тече едновременно в плана на видимото и на един вътрешен, скрит поток, който увлича зрителя да долови в него значимото. Творческата фантазия на автора е провокирана най-често от исторически и фолклорни сюжетни мотиви, светът на неговите пиеси преплита фактологията и митотвореството през уникалния фокус на авторската фикция. Силата на драматургичните текстове на този автор е и в богатството на диалога и монолоичните моменти, които напомнят притчи – нюансите на ярка личностна характеристика на речта и усвоената уникалност на характерни диалекти и наречия, както и на зарязващото чувство за хумор и жив усет към театралността на словото.

„Старчето и стрелата“, написана през 1967 г. и поставена от Методи Андонов, в Държавния сатиричен театър през същата година става обект на критики и разгорещени дебати по време на Четвъртия национален преглед на българската грама и театър, както и повод за отстраняването на Методи Андонов от Сатириката. „От земята до небето“ е написана през 1978 г. и поставена за първи път от Крикор Азарян на сцената на Театъра на народната армия, без да предизвика бурна реакция на цензурата. И в двете пиеси Никола Русев следва един модел на социално типологизиране – проследява поведението на личността и на множеството в кризисни ситуации.

Годината 1969 е преломна в резултат на стагнацията, последвала инвазията в Чехословакия през 1968 г. В този контекст се развива българската култура през целия период на 70-те години. И в двете си исторически пиеси Никола Русев прави директни политически алюзии. „Старчето и стрелата“ е свободна авторска интерпретация на сведенията за съществуващите исторически личности и събития. Авторът прави паралел между политическата ситуация от VIII век, времето на хан Телериг, и това, което се случва в страната в края на 60-те години на XX век, създавайки аналогия между външнополитическата и вътрешната ситуации. Можем да тълкуваме пренасянето на сюжета на „Старчето и стрелата“ от Никола Русев в предхристиянска България и подчертаването на върховенството на българския бог Тангра като специално внимание към националната тема. Тази тенденция се появява по това време като противоположен към налаганата „от горе“ ценностна система, която поставя интернационалния дълг над българския интерес. В репортажите си Георги Марков прави разграничението, че това явление било в пълната си сила най-вече между 1944 и 1956 г. и затова вероятно фокусирането върху националната тема в драматургията става възможно едва по-късно, през 60-те.

Самоубийството е основен драматичен момент, около който се задвижва заплетената интрига в пиесата на Никола Русев „Старчето и стрелата“. Това е единственото възможно решение, което ще спаси страната и хан Телериг жертва личното в името на общото. Побелята на дълга побеждава личния интерес – този избор е характерен за много произведения на соцреализма, но Никола Русев не влиза в обичайния идеологизиран и патетичен тон, а напротив – избира изгрово, карнавално решение.

„От земята до небето“ от Никола Русев
Споян Спасов, Никола Гълъбов, Васил Михайлов, Любомир Димитров, Георги Геров,
Димитър Миланов, Любен Петров, Иван Добрев, Димитър Вачев

Плакат Асен Старейшински

„От земята до небето“ от Никола Русев, режисьор Крикор Азарян, сценограф Добромир Петров,
костюми Весела Саръиванова, музика Симеон Пиронков, Театър „Българска армия“, премиера
28.01.1976 г. Плакат Асен Старейшински.

Чрез него текстът асоциира с една архаична ритуална практика, която някога е виждала избраника за цар не като облагодетелстващ се лидер, а като жертва. В описаните в редица антропологични и културологични изследвания („Замната клонка“ на Д. Фрейзър и др.) някои примитивни общества избирали царя с цел да служи на множеството и след това да бъде принесен в жертва (буквално разчленен, разпределен между поданиците си и погълнат от тях). Това се случва в символен план и с Телериг, който прави особено жесток избор – не само се заличава физически чрез самоубийството, но оставяйки писмо, в което лъжесвидетелства сам срещу себе си¹, заличава в историческата памет истината за своето царуване. Опитнява името си в името на свободата на хората, които са му вярвали и които е призван да управлява, за да запази вярата в идеализма и честността на водачите им. В пиесата на Никола Русев самоубийството е едновременно физическо унищожение и заличаване на своята следа във времето, противоположно на разбирането за героичното в конюнктурата на социалистическия реализъм. Героичното тук е изцяло алтруистичен жест, не се измерва с признателността на поколенията и не я очаква, то е акт на умъртвяване на надеждата за безсмъртие, за продължение на собственото величие в националната памет. Това е абсолютната саможертва – пълното самозачичаване. Именно тук от гледна точка на морала е разликата между *властта* като *служене на себе си* и *властта* като *дълг пред другите*.

Сложният, двойствен персонаж на Телериг е изграден върху принципа на играта – представянето на една същност вместо друга. Телериг скрива мъдростта на своите саможертвени политически актове зад изиграната сенилност. Така приспива бдителността на вътрешните си врагове в своето обкръжение, предателите, вербувани за каузата на Византия, и им устройва капан. За разлика от съвременните управници на страната, Телериг жертва себе си и своите близки, за да запази суверенитета на родината си. Към тази тема цензурата е особено чувствителна и въпреки театралния триумф на постановката, която провежда именно тези най-силни послания на текста, успява да пресече творческия възход на режисьора Методи Андонов.² Но възторгът на публиката и високите оценки на обективната театрална критика потвърждават значението на този спектакъл като един от върховете на българския театър.

Тревогата за независимостта на България не само присъства, но и заема централно място в творчеството на Никола Русев. Тя не е отразена в открит дебат не само по чисто художествени съображения, а и поради невъзможността тези въпроси да бъдат поставяни по това време директно, макар да ангажират вниманието на голяма част от хората и особено на интелигенцията. Откъде ще дойде спасението – от нас самите ли зависи, или от Русия, – така е поставен въпросът в „От земята до небето“. Никола Русев коментира наивността на разпространената обществена позиция, която се определя от вярата на хората в искреното съчувствие и ангажираност на големите и силни държави с мисия да ни

¹ Тази трактовка на образа на хан Телериг е свободна авторска версия на историческите факти.

² „Старчето и стрелата“ се появява отново на сцената госта по-късно в постановката на Красимир Спасов през 1983 г. в театър „Сълза и смях“

жертвоготовните, прагматичните, идеалистите от „Старчето и стрелата“ с тези от „От земята до небето“, можем да продължим аналогията със същите модели на поведение и в съвременния ни обществен живот. Смесовият и събитен център на „От земята до небето“ е фиксиран около две конспирации – на бунтовниците и на предателите. Участниците в двете конспирации са представени чрез детайлно разработване на нюансите на отношението им към свободата, смислово натоварена като *свобода за всички* и *лична свобода*. Разкрити са мотивировките на праволинейното поведение, на колебанията, на заличаванията между страх и отчаяна смелост. Пресъздадени са сложни преплетените връзки между хората – роднинство, приятелство, социална неравнопоставеност, лични симпатии и антипатии, идеологически убеждения. Най-бедният ще откаже да бъде купен, един от богатите ще откаже да участва в заговора на предателите, някой от обречените себе си на свящото дело на освободителната борба ще даде идеята за убийство на един от лидерите – избраници на народа, за да прекрати налагането на отделен авторитет над останалите. И двете конспирации се съзават в името на общо дело, но в недрата им зреят несъгласия и предателства. Неспособността на членовете на двете групи да се обединят поради лични амбиции води към разпадащо се цяло. Така между въстаниците се появява идеята за убийството на отличилата се като лидер Бенковски. И докато във времето на написването пиесата звучи актуално преди всичко с темата за отношението към свободата, днес изпъкват на преден план непостигнатото обединение дори в името на жизненоважни общи интереси и неспособността за намиране на общ език. Последната пиеса на Никола Русев „Драг и робът“, поставена от Красимир Спасов на сцената на Театъра на армията през 1989 г., завършва неговото пътешествие из историята на България, из чисто разнообразни пейзажи и човешки присъствия той открива аналогични поведенчески модели. В своя стремеж към свобода героите му не успяват да намерят границата между свобода и анархия, препъват се в невъзможността да примирят личните потребности с нуждата от обединение с другите в пътя към общата цел. В продължение на тридесет години пиесите на Никола Русев бяха търсени и поставяни в театрите, носеха театрална наслада и активираха гражданското мислене на зрителите най-вече с възмутеното в тях неспокойно търсене на важното, значимото не само за отделния човек, а за общността.

Пиеси: „Делниците имат много имена“ (1959), „Посоки“ (1960), „Усилие“ (1961), „Биография на един гъжд“ (1962), „Я, колко макове“ (1963), „Табакера 18 карата“ (1965), „Юнаци с умни калпаци“ (1966), „Лют звяр“ (1966), „Старчето и стрелата“ (1967), „Как писар Тричко не се ожени за царкиня Кипа с китка накушена“ (1967), „Двоен креват за Адам и Ева“ (1968), „Петлето“ (1969), „Зелената брадавица“ (1970), „Жълтото око“ (1974), „От земята до небето“ (1975), „Букетът сухи забравки“ (1976), „Писмата“ (1977), „Десетична точка“, „Пролетни сънища“, „Дрехата“, 1977), „Драг и робът“ (1989).

Посланикът на la gaya scienza: Яни Милчаков (1955 – 2017)

На 2 август българската хуманитаристика изгуби един от най-артистичните си членове – проф. Яни Милчаков. Той почина във Военна болница в София след продължително боледуване. Всеки път, щом болестта отпуснеше хватката, в същия миг той се захващаше с познатата му енергия да коментира политически процеси в телевизионни студии, да пише литературоведски и културологични студии в научната периодика, да преподава в два университета – Шуменския и УниБИТ, да участва в научни и литературни журита, да бъде душата на компанията по време на кафе-паузите на конференции и семинари. За бъдещите поколения ще остане преди всичко с двете си значими монографии – „Стих и поезия“ (новаторската му дисертация по стихознание) и „Социални полета на литературата“ (най-яркия български принос в полагането на основите на социологията на литературата в наши дни), но за колезите, които го познаваха, ще бъде винаги примерът за творец на „весела наука“ в плът и кръв.

Сътрудничеството на Яни Милчаков в „Литературен вестник“ датира от 2002 г. Избра за почти десетилетие и половина да се посвети основно на дипломатическа работа, през 90-те години той публикуваше не често в други влиятелни издания като вестниците „Век 21“ и „Литературен форум“.

През 2002 г. на „ЛВ“ той поберу знаменития си некрологичен текст за най-влиятелния съвременен френски социолог – „In ternetiam Pierr Burdieu“ (бр. 8 от 27 февруари 2002 г.).

През 2007 г. той гостува на страниците на вестника цели три пъти – с рецензия за монографията на Бойко Пенчев „Септември '23: идеология на паметта („За идеологията на паметта и режимите на забравата“, бр. 16 от 25 април), рецензия за шедьовър в антропологията на съветската литература („Сталинизмът като писателско всекидневие, битова конюнктурна литература, халтура“ – за „Повседневная жизнь советских писателей - 1930-1950-е годы“ на В. Антипина, бр. 18 от 16 май) и с образца на Яни-Милчаковото съчетание на виц и дълбочина в научното изследване статията „Социология на забравените литературни култове (А. Н. Апухтин, М. П. Арцибашев)“ (бр. 3 от 14 ноември).

И след това името му се появяваше само в цитиранията в статии на други автори. Но той следеше вестника и пишеше на различни негови редактори главно за онова, което е било интелектуално предизвикателство за него в текущите броеве.

За 60-годишнината му „Литературен вестник“ отпечата юбилейно фолио, подготвено от Миряна Янакиева – „Яни Милчаков на 60!“: блок с текстове на Пламен Шуликов, Сава Сивриев, Румяна Дамянова, Недка Капралова, Рагосвет Коларов, Миряна Янакиева, Елка Трайкова и Добромир Григоров (бр. 21 от 3 юни 2015 г.).

ЛВ

На представянето на стихосбирката на Пламен Шуликов „Quintartih“, Шумен, 2013 г. Фотография Д. Марангозова.

Отиге си Йоан (Яни) Кръстител

В историята на християнството всичко е важно, включително и кръщаването на Исус от Йоан Кръстител. Все така важно е, струва ми се, и случилото се с кръстника на младшия погофицер Стамат Рунтов в разказа на Чудомир „Кръщение“ (1932 г.). В битието на човека кръстници и кръщелници дал господ. Кръщават се, наименуват се невръстни деца, континенти, села, видове оръжия, философски школи, болести, литературни групи, парфюми... А в българската култура?

Някъде през 80-те години на миналия век в речника на българския литературен живот се появи словосъчетанието „Тарту Ориента“. Че това не е ли на руски? По това време български интелектуалци родолюбци увещаваха българите да превърнат руския в свой втори културен език (а защо не и първи?), но руският език в „Тарту Ориента“ все пак пораждаше някаква насмешлива високопарност. Ориент? Много са значенията на тази дума, но в случая като че ли надделява „проста им работа, анадолии“. А Тарту? Нещо контрастно на посоченото значение на Ориент. Град в северната и висококултурна страна Естония. Малък град с голям стар университет. Там, доста далече в някои отношения от Москва, от 1954 г. като доцент, а от 1963 г. като професор преподава литературоведът Юрий Лотман. Около него съмишленници и съдейственици, така че не след дълго се появява названието Тартуска школа. Максимумът „И сам литературоведът е литературовед“ изглежда по-трудно изпълнима от съответната максима за война.

До Шуменския университет достига структуралистко-семиотичните идеи на Тартуската школа и на предхождащия ги руски формализъм, а до местния апарат на Държавна сигурност сведения, че в университета се върши нещо идейно-политически нередно. Кръжокът по теория на литературата е разтурен, някои членове са повикани на разпит, пардон, на разговор със съответния орган. Не зная какво са ги разпитвали, но вероятно нещо от рода на: кое е общото и кое различното между идеите на Борис Ейхенбаум и Юрий Лотман, приемате ли Лотмановото деление на първична и вторична знакова система, на синхронно и диахронно в литературното произведение. Както биха казали някои шуменци, направен им е бил тънък истиндак.

В тези тъжно-смешни обстоятелства се появява прозвището Тарту Ориента. Родно място Шумен, кръстник Яни Милчаков, студент и многогодишен преподавател в Шуменския университет. В тъжно-смешни обстоятелства се ражда прозвище, което е също раздвоено – между сериозната осведомителност, уважителност и насмешката в трите посоки. Двете са назовани, Тарту и Ориента, третата е премълчана по модела на гатанката – що е то? – но нали цял свят знае коя е кръстосната точка между двете? Знае се, но кръстникът Милчаков все пак разкрива полутайната – Шумен. Реторическият или стиловият модел хикс – Шумен, изрек – Тарту, зет – Ориента е ценностно двупосочен. Той може да въздига, но при съставки като изброените може да взима на подбив и тях, и себе си. В този модел се движеха и мислите, писменото изложение и словото на Яни Милчаков. Не мина много време и Яни отново се превърна в Йоан. „Не мина много време“ – има усещане, че през 20. век литературознанието се променя (не смее да кажа се развива) с небивала бързина и рязкост в обратите. Сравнено с първото, това подсказва и второто прозвище, дадено от Кръстителя – шуменските позитивистични кръгове. Шуменските – позитивистични – кръгове: всяка от тези гуми заслужава поне скромно внимание. Шуменските – литературоведска група, назована по името на града, в който действат. Колко други български градове дават името си на подобни групи? Русе, София, Карлово? Май никои. Но ако средна степен просветен литературовед чуе Прага, Женева, Констани, Чикаго, Лвов и колко още, през ума му може да мине „да, там е била школата на...“ А чуе ли име на български град, може да го свърже с всичко друго, но не и с местна литературоведска школа. Сега най-сетне може – шуменските... В това титулуване, ако желае, човек може да прозре благодушна подсмивка към колезите в Шумен и не чак толкова към литературознанието в България.

А кръгове? В търсене на названия (не е важно доколко са ясни и нужни, важно е разнообразието) към литературна школа и нейните близки и далечни синоними се добавя и геометричната метафора кръг, литературен кръг. С названието кръг на българския литературен живот му провървява повече, отколкото с градските прозвища.

Кръгът „Мисъл“ – едно от големите явления – е наречено именно кръг. И този кръг се оказа доста рѣбат за околния му литературен живот. Удар подир удар навън, самовъздугане вътре. Военната тактика говори за кръгова отбрана, литературната за кръгово нападение. Без такива действия литературният живот не би бил живот, а полуживот.

В нашия литературен живот названието „кръг“ се извежда най-често от името на списание – „Мисъл“, „Нов път“, „Златорог“... Една от вероятните причини за това: че между сътрудниците на списанието се създава по-ясна, по-непосредствена връзка. (Нали и семейният кръг е кръг?)

„Кръг“ се появява и в други, много различни обстоятелства. Между двете световни войни в Прага се събират от близо и далеч филолози, национално толкова разнородни, че работните езици са четири. Образуват общност, която бива наречена (кръстник Вилем Матезиус?) Пражки лингвистичен кръг (превеждам чешкото *kroužek* с кръг, няма място и смисъл да обяснявам защо). По света той става много известен като Cercle linguistique de Prague или Prague Linguistic Circle. Едва ли друга литературоведска общност е допринесла толкова много думата „кръг“ да влезе в речника на литературознанието. Добре, но там е и думата „школа“, там е и голямото размислие и разнословие. Там редом с „Пражки кръг“ продължават да говорят и за Prague School и Prager Schule. Литературоведска му работа.

Към това разнословие се присъединява и Яни Милчаков – отново с нещо кръстителско и отново насмешливо. От литературоведското название „кръг“ множествено число по правило не се прави. Има Пражки кръг, но в Шумен – в Шумен те са кръгове, „шуменските позитивистични кръгове“. Прякото значение на тази формула може да бъде: в Шумен литературоведите са толкова много, а идеите им така разнообразни, че един кръг не ги побира. Косвеното, милчаковското значение: де да беше така.

И сякаш не стига всичко това, насмешка буги и определението „позитивистични“. Милчаков започва като „тартусец“, със или без негово въздействие такива са и част от колезите му. Структурализмът и особено руският формализъм стоят, меко казано, с гръб към позитивизма. И ето че в същия този университет се появява позитивистичен кръг, и то не един. Преди да се усмихне пред станалото, човек може да съобрази, че е станало нещо обикновено за литературния живот.

В него се очертават поне два вида литературоведи. Едните наричам дезертъори, другите отцепници. Дезертъорите започват като литературоведи, някои от тях блестящо, но след време изоставят литературата и преминават в други хуманитарни полета. Ако бяха на мястото на Вазовия Левски, можеше да кажат „Литературознанието тясно за мойта душа е“. Другите, отцепниците, остават в литературознанието, но в него има толкова противоречия, толкова идеи и школи, толкова съблазнителни поврати, че през 20. век трудно ще се намери литературовед, останал там, откъдето е започнал. (Научната биография на Роман Якобсон може да очертае значителна част от историята на литературознанието през този век.) Резките преходи заслужават безпристрастно наблюдаване, заслужават и насмешка. Получават я от второто кръстничество на Яни Милчаков, сам той дух неспокоен и подвиган между различните полета. Литературовед и дипломат в живота си, литературовед и нелитературовед в съчиненията си, литературовед с пишеща машина и китара до нея...

А многозвучието заглъхна. Тъжно.

П.П. А „Сливенският Парнас“? Название, сътворено и/или използвано от често натъжавания острословец Владимир Василев?

НИКОЛА ГЕОРГИЕВ

още на стр. 12

Просто Яни

Има хора, които е особено трудно да погредеш в енциклопедиите. Яни Милчаков ... какъв? Познавах го като дипломат, политик, писател, мислител, шегобиец, разказвач на вицове, интерпретатор, лингвист и разбира се, като приятел.

Как всичко това да влезе под графата „български интелектуалец и политик от края на XX и началото на XXI век?“ Къде ще остане сардоничният смях, безпозобните гримаси под мустака, внезапната реакция и накрая, мъжеството в битката с болестта и болката? Няма за тях графа. Пък и самият Яни би се доста посмял над определението „интелектуалец“. Вярвам, че веднага щеше да го увие в някой исторически каламбур.

Макар че, знам ли... Виждам съм го да прави какво ли не:

- Да говори на няколко езика едновременно.
- Да открива информация за това, че Пол Пот, докато следвал в Сорбоната, писал курсова работа за земеделските комуни в България по времето на Стамбулски – и за това как диктаторът-латинист на Малави накарал поданиците си да учат латински по телевизора.
- Да пее в гримьорната на БНТ с пълно гърло заедно с босненския певец Дино „Мерлин“.
- Да приема за българския национален празник в Белград великия Милорад Павич, с когото да разговаря с цитати, които самият Павич беше забравил.
- Да проявява характер в безхарактерни времена.
- Да анализира балканската политика и история – и после да пита: „туй добре стана, нали?“
- Да имитира съвършено български и чуждестранни публични личности.
- Да започва няколко наши телефонни разговори с цитат от Франьо Туджман, изговорен с пръст върху носа, за да звучи носово.
- Да рецитира скоропозговорки на полски.
- Да вкарва екипа на „Панорама“ там, където груг не може да влезе, след убийството на Джинджич през 2003 (като посланик в Белград).
- Да пише хумористични стихчета, пародирайки няколко литературни епохи – един път като символист, втори път като стихоплемец от ранния XIX век, трети път като Раковски, четвърти път... абе, не е истина!

Яни Милчаков беше стихия. В него сякаш живееха едновременно изтънчен философ, политически радикал и балкански човек на живота; нещо като Бодрияр и Гаргантюа в едно тяло, ако можете да си представите подобно нещо. Как ги събираше, не знам, но ми се струваше, че когато заговореше, чувах и двамата едновременно.

Той бе от онези, които съчетаха екстремната и амбициозна образованост на старото време с морала на първата демократическа вълна, плюс виталната жилавост на прехода. Нямах усещането, че пълнокръвните, ярки типажи на 90-те си отиват от нас. Днес вече знам, че много ще ни липсват.

Нека обаче припомним, че Яни имаше любима тема: отговорността на интелектуалеца. Възмущаваше се как хората на духа обожават диктатори, грънкат глупости за неща, които не разбират, спекулират за политика и икономика – или просто се продават престъпно евтино.

Прав беше. Удивителната неспособност – или нежелание – на огромна част от българския духовен елит да различи доброто от злото (и да защити първото срещу второто) щеше да бъде болест, ако не беше страхоплъзъловица и галавера. И тук не опираме само до прочутото изречение на Далчев за изобилието на таланти и липсата на характери. Не, имаме целенасочена заблуда на ниво елементарен морал. Излъчваме я с такава мощ, че успяваме да излъжем и самите себе си. Накрая си казваме, че всекидневните ни подлости са всъщност върховна чест и достойнство.

На фона на масовата поквара хора като Яни изглеждат неубодни и леко наивни. Но не защото отказват да играят играта на живота – не, това би бил твърде лесен подарък за лошите. А защото разпознават софистицираното лицемерие на интелектуалците – и весело го разобличават.

Не знам какво ще напишат за него енциклопедиите. Дори Уикипедия, с нейната колективна мъдрост, не може да възкреси сардоничния, енергичен и волеви чар на Яни Милчаков. Споменът ще стои в главите на онези, които го познаваха – плътен, пиперлив, вечно развълнуван, като някаква дяволита холограма.

Защото някои хора просто не можеш да ги погредеш – нито в енциклопедиите, нито в лицерието, нито в самозалъгването, още по-малко в скуката; никъде.

БОЙКО ВАСИЛЕВ

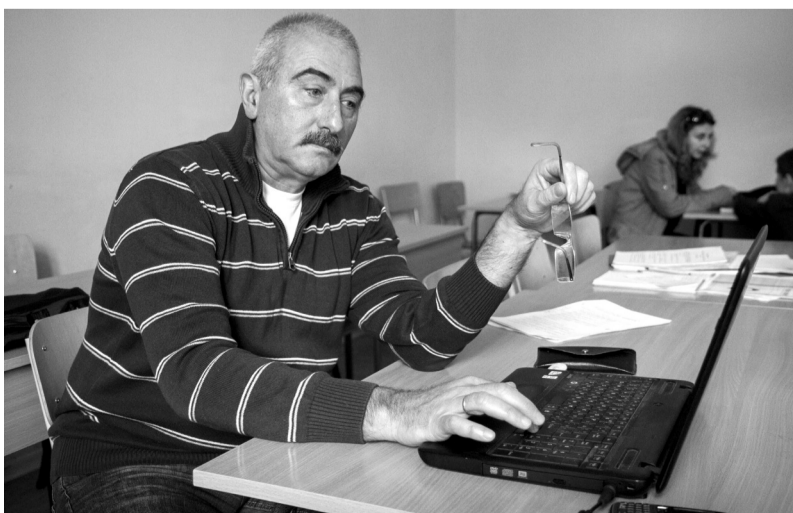
В Българската екзархия в Истанбул, 2015 г. Фотография Пламен Шуликов

Разговори с Яни

Както често се случва в нашите среди, човек първо се запознава с книгите, а после с техните автори. Първото ми запознанство с Яни Милчаков беше виртуално. Още като студентка прочетох неговата „Стих и поезия“ и си признавам, че в първите години, в които започнах да преподавам, тя ми беше и нещо като помагало за семинарните занятия по стихознание, които ми се налагаше да водя. Някъде тогава, в тези първи години на започващата ми академична кариера, тази книга се и материализира и лично се запознах с автора ѝ. Интересното е, че споменът от първите ми срещи с Яни Милчаков обаче не е за разговори, посветени на литературознанието, колкото е за разговори върху политиката. Имахме обща страст – антикомунизма, СДС, вестниците „Демокрация“ и „Век 21“, и много говорехме за всичко това. Тези разговори продължиха и в годините, в които Яни Милчаков беше посланик. Чувахме се от време на време по телефона и с невероятната си способност да имитира Яни пародираше комунистите, вълнуваше се какво пише по форумите, питаше ме следя ли този или онзи от форума, като често ставаше дума и за имена, под които – ясно беше – пишеше самият той. Този тип разговори запазахме с него и във всички следващи години. Те прераснаха в пародии от негова страна на демократите в САЩ, на мутиращите комунистически формации у нас, като винаги в тях ми се набиваха смехът на Яни, виртуозните му имитации и нескритата тъга, че нищо в България не става така, както се мислеше в 90-те. И още една закачка си имаме и тя беше имитирането на проф. Никола Георгиев. В тези имитации Яни влагаше цялата си любов към своя учител, както наричаше проф. Георгиев, и разказваше истории от приятелството им, придружени, пак ще кажа, с цитати, с преправяне на гласа в стил професора, с рецитиране на Ботевия „Хаджи Димитър“, както го прави Никола Георгиев, и пр., и пр.

Не знам защо сега, когато трябва да кажа няколко думи в памет на Яни Милчаков, казвам точно това, а не говоря какъв прекрасен оратор беше точно, колко ценни бяха идеите му, колко важни са книгите, които остави. Може би защото това го знаят мнозина, а не знам колко познаваха онзи Яни зевзека, приятеля, който гледаше на света през скептичната си усмивка.

АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА

На конференцията „Българско и модерно“, Софийски университет, 2013 г. Фотография Пламен Шуликов

Човекът, който рушеше клишетата

In memoriam за всеки може да бъде казано всичко, при това, както повелява народната традиция – само в положителен контекст. И не че проф. Яни Милчаков нямаше безспорни качества, напротив! Той се отличаваше с личностна обаятелност, дипломатичност, академизъм – черти, които оставяха силни положителни впечатления у неговите колеги и студенти. Но сложността на задачата да се напишат няколко реда в негова памет се състои в това, че като по-млад учен и колега – за мен Яни Милчаков ще остане личността, която рушеше клишетата. Той с лекота и усмивка, без да става циничен, правеше на „пук и прах“ стари и нови теории и хипотези, обсебили научното пространство. „Васко, приятелю...“, казваше той, когато пунктуално му цитирах някой автор. ...в света на текста и книгата, всичко е погредено така, че да се харесва на хората. Чети, отваряй си очите, но най-вече мисли, за да не стане така, че да си купиш билет за „Корабът на глупците“. За това сега се чувствам длъжен, но не и задължен да напиша тези редове, без те да зазвучат като жалейка.

Да рушиш клишетата не е лесна задача. На първо място, трябва да притежаваш висока ерудация, но това не е достатъчно! „Чалъмът е“, както обичаше да казва Яни Милчаков, да успееш да докажеш нищожността на догмите, без да станеш антисистемен, без да се автомаргинализираш и да се почувстваш отритнат. Академично име в литературната теория и история се прави трудно, още по-трудно е меродавните научни теории да бъдат обмислени откъм техните слаби страни.

„Спекуланти“, така наричаше Яни много от имената в световната хуманитаристика, без да претендира за интелектуално надмощие, а единствено за да покаже на студентите и по-младите си колеги, че дори идеите на „великите“, на „академичните мандарини“ трябва да бъдат подлагани на внимателна дисекция, за да може от тях да се отстрани загнилата с десетилетията и столетията мисловна тъкан. Социологията на литературата, неговото любимо поле, му позволяваше да премери, претегли и осмисли много обществени феномени в полето на текста, за да може да ги оцени не според достойнствата, които академичната „тъпа“ им приписва, а според тяхната истинска стойност. Яни, приятелю, благодарям ти за уроците!

Почивай в мир (казано с пълното съзнание, че и това е клише, което не би му допаднало)!

ВАСИЛ ЗАГОРОВ

още на стр. 14

Литературен вестник 13-19.09.2017

13

